

Steenuilbescherming Midden-Zeeland 2017

(ik heb voor dit artikel gebruik gemaakt van de tekst in het eerder geschreven artikel in het tijdschrift van Stichting Het Zeeuwse landschap 31e jaargang Nr 1)

Door Peter Boelée

Tot de Tweede Wereldoorlog was de steenuil in heel Zeeland een wijdverbreide verschijning. Maar hun aantal is drastisch verminderd en hun verspreiding sterk ingekrompen. Steenuilen komen in Zeeland uitsluitend nog voor in Zeeuws-Vlaanderen, op Zuid-Beveland en Walcheren. De situatie in Zeeuws-Vlaanderen is voor steenuilen gunstig, omdat er uitwisseling plaats kan vinden met Belgisch Vlaanderen.

Sinds 1940 neemt het aantal steenuilen in heel Nederland af, met het veranderen van het landschap als voornaamste oorzaak. Deze vogels komen van oudsher voor in kleinschalig landbouwgebied, door heggen omzoomde, begraasde weiltes en rommelige erven met oude, deels vervallen gebouwen, waar ze voldoende voedsel, veiligheid en broedgelegenheid vinden. Dit type landschap was tot 1950 algemeen te vinden op alle Zeeuwse eilanden. Door de watersnoodramp en door de daarop volgende grote ruilverkavelingen in de jaren zestig verdween veel van het geschikte type landschap. Daardoor raakten de steenuilpopulaties op de eilanden geïsoleerd in delen waar het kleinschalige landbouwgebied intact was gebleven. Ook daar kwamen ze onder druk te staan door nieuwe regels voor hygiëne op het agrarisch erf, waardoor rommelhoekjes en mestopslag in de open lucht verdwenen.

Ook werden oude, vervallen boerderijen gemoderniseerd en kregen vaak een nieuwe bestemming. Door het krimpen van de populaties was het steeds moeilijker om te herstellen van sterfte in strenge winters, zoals die van 1963, 1979 en 1996. Voor de overgebleven steenuilen op Tholen, Schouwen-Duiveland en Walcheren pakte dat uiteindelijk fataal uit. In 2010 kwamen er op alle voormalige Zeeuwse eilanden ten noorden van de Oosterschelde geen steenuilen meer voor.

Kerngebied: de Zak van Zuid-Beveland

Dat een levensvatbare populatie zich op Zuid-Beveland heeft weten te handhaven heeft alles te maken met het behoud van kleinschalige landbouw in de Zak van Zuid-Beveland. Dat landschap biedt steenuilen voldoende dekking om zich te verplaatsen (heggen en bomenrijen), voldoende voedsel (kleinschalige landbouw) en voldoende nestgelegenheid op bewoonde erven.

Stichting Landschapsbeheer Zeeland (SLZ) besloot al in 1996 om in overleg met eigenaren van geschikte erven, natuurbeherende organisaties en de KNNV-vogelwerkgroep maatregelen te nemen om de steenuilen op Zuid-Beveland te behouden en mogelijk uit te laten breiden.

Om het bestaande steenuilbiotoop in stand te houden werd contact gezocht met agrariërs. In overleg met hen bleek het mogelijk maatregelen te nemen: aanpassing van erven, planten van jonge hoogstambomen en helpen bij het onderhoud van geschikte nestbomen. Op kleine schaal werden er nestkasten geplaatst ter vervanging van natuurlijke holtes in de vele gekapte hoogstambomen en knotwilgen. Steenuilterritoria Zak van Zuid-Beveland 2006

Dat leidde ertoe dat de steenuilpopulatie op Zuid-Beveland, voornamelijk in de 'Zak', zich tot de eeuwwisseling redelijk wist te handhaven met ongeveer twintig tot dertig broedparen. Maar de laatste tien jaar staat de steenuilpopulatie op Zuid-Beveland opnieuw onder druk; de oppervlakte van het voor de steenuilen geschikte landschap wordt kleiner. Regelmatig is te zien dat voedselrijk grasland en kleinschalige akkers veranderen in voor steenuilen totaal ongeschikt biotoop, zoals laagstamfruitboomgaarden en velden met zwarte-bessenstruiken. Veel agrarische bedrijven vervangen de voor dit type landschap zo bepalende houten schuren door stalen loodsen. Door het massaal kappen van bomen op de dijken is er geen dekking voor uitwisseling van steenuilen tussen deelgebieden. De toenemende woningbouw en industrie langs de A58 vormen bijna onneembare barrières voor verplaatsingen tussen de verspreid voorkomende, nog voor steenuilen geschikte biotopen ten zuiden en ten noorden van de rijksweg. Soms vormt zelfs het ten gunste van de ecologische hoofdstructuur (EHS) omzetten van weiland en akkers in uitgestrekt, open wetland een bedreiging voor het voortbestaan van steenuilen in Zuid-Beveland.

Professionele inzet

Tussen 2007 en 2016 heeft Peter Boelé van Bureau Natuurbelevens, dankzij financiële steun van de Provincie Zeeland en in opdracht van SLZ, zich samen met enkele vrijwilligers bijna dagelijks bezig kunnen houden met de bescherming van steenuilen. In elk geschikt steenuilbiotoop dat nog te vinden was op Zuid-Beveland en Walcheren werden er in totaal 300 nestkasten geplaatst. Elk jaar worden al deze nestkasten gecontroleerd. Door steenuilen bezette kasten krijgen vaker bezoek, mede om alle jongen te ringen in het bijzijn van de eigenaars van het erf waarop de nestkast is geplaatst.

Ook komen er jaarlijks nieuwe geschikte erven bij, door het in nauw overleg met de eigenaren uitvoeren van aanpassingen, zoals het aanplanten van hoogstambomen. Op informatieavonden krijgen 'boeren en buitenlui' te horen wat ze zelf voor deze vogels kunnen doen en voor welke maatregelen ze hulp kunnen krijgen.

De afgelopen vijf jaar viel het op dat steeds meer steenuilen gebruik gingen maken van de nestkasten. Er zijn nog maar enkele paartjes die niet in een nestkast broeden, maar gebruik maken van natuurlijke holtes in een grenslinde of knotwilg. Waarschijnlijk heeft die 'verhuizing' te maken met de toenemende concurrentie van de andere holenbroeders: kauwtjes.

Kauwen blijken in staat om met een hele groep een steenuil zo lang als nodig is te pesten tot ie vertrekt, zodat ze het broedhol kunnen overnemen.

Nestkasten worden voorzien van een sluis waardoor een kauw geen takken naar binnen kan brengen en dus niet in de nestkast zal gaan broeden. Helaas voor de steenuilen leren kauwen erg snel en gebruiken ze andere materialen om er hun nest mee te stofferen.

Dan blijven er nog enkele maatregelen over om kauwen uit de nestkasten te weren, bijv. door in de sluis een dwarsplankje te bevestigen, waardoor

de sluis te nauw wordt voor een kauwenlijf om de draai te maken.

Steenuilen zijn zo klein dat ze met die haakse draai geen problemen hebben.

Met zekerheid is in 2017 vastgesteld dat er in 54 nestkasten is gebroed en slechts op drie plaatsen zijn jonge steenuilen gezien, die niet in een nestkast uit het ei zijn gekropen. Op basis van nestkastcontroles, ringonderzoek en zichtwaarnemingen zijn in 2017 in totaal 63 bezette steenuilterritoria gevonden.

Resultaten per jaar..

In 2007 broedden de steenuilen in 7 nestkasten, 4 gebouwen en 11 holle bomen.

In 2008 gebruikten steenuilen 18 nestkasten, in 2009 waren dat er al 22, in 2010 waren 26 nestkasten bezet. In 2011 bewoonden ze al 30 kasten, 3 gebouwen en 9 holle bomen, in 2012 gebruikten de uilen 37 nestkaste en in 2013 40 nestkasten.

In 2014 broedden ze in 46 kasten, voor zo ver bekend werd er nog maar in één gebouw en 2 holle bomen gebroed. Dit was ook het jaar dat er uitbreiding plaatsvond richting het voormalig eiland Wolphaartsdijk.

In 2015 in 57 kasten een toename van 11 kasten en in één boom.

In 2016 werd er in 58 nestkasten gebroed en nog maar in 2 bomen en 1 gebouw. In 2017 bleef het aantal nestkastbroeders gelijk, mogelijk omdat er in 11 nestkasten waar jarenlang dezelfde moederuilen actief waren, opeens niet meer werd gebroed. Of de leeftijd van die vrouwtjes daarbij een rol heeft gespeeld is niet duidelijk. Steenuilen worden volgens de statistiek niet ouder dan 5 jaar, op die plekken broedden vrouwtjes die gemiddeld 8 jaar oud waren.

Een bezet territorium wordt bepaald aan de hand van meerdere waarnemingen binnen een bepaalde periode. Het hoeft hier dus niet altijd om paartjes te gaan. Waarschijnlijk leeft er ook nog een kleine surplusgroep van ongepaarde steenuilen op Zuid-Beveland, de 'vrijgezellen'.

Het is bekend dat jonge steenuilen zich in de directe omgeving van hun geboorteplek willen vestigen. Het is daarom van belang om zoveel mogelijk nestkasten te blijven plaatsen, om de bezette territoria heen. Want hoe groter het aantal steenuilen, hoe groter de kans dat ze zich na een strenge winter of een door weersomstandigheden mislukt broedseizoen weten te herstellen.

Voortschrijdend inzicht

Door het intensieve beschermingswerk in de 10 jaar dat mogelijk werd door de financiële ondersteuning vanuit de Provincie Zeeland zijn enkele opmerkelijke verschillen aan het licht gekomen van het gedrag van de redelijk geïsoleerd levende populatie in Midden-Zeeland met dat van steenuilen in andere provincies. Dit zijn er een paar:

Bevelandse steenuilen wonen bij voorkeur op bewoonde erven, in natuurgebieden komen ze niet meer voor, Bevelandse steenuilen broeden voornamelijk in nestkasten, nog maar op één plek in een holle boom en maar op twee plekken in het dak van een gebouw. Indien een Bevelandse boerderij leeg komt te staan, verhuizen de steenuilen van dat erf ook en Bevelandse steenuilen houden niet van verandering, wanneer een nestkast wordt vervangen door een nieuwe nestkast of het erf rigoureuus op de schop gaat, zullen de steenuilen vertrekken. Het komt hier ook regelmatig voor dat twee steenuilvrouwtjes in één nestkast broeden waarvan de eitjes dan onbevruucht zijn.

Ook is nu duidelijk geworden dat steenuilen zich niet zullen vestigen in gebied dat niet voldoet aan de eisen van een geschikt biotoop zoals dat nog in de Zak van Zuid-Beveland te vinden is, ook al hangen daar nestkasten. Vond er tot 2015 alleen nog maar *inbreiding* plaats, momenteel lijkt er een voorzichtige uitbreiding plaats te vinden richting het noorden van Zuid-Beveland zowel in de richting van het voormalig eiland Wolphaartsdijk als ook in de richting van Wemeldinge. Opvallend is dat er, voor zover bekend, nog steeds maar één paartje broedt op Walcheren, net over de grens van Zuid-Beveland en Walcheren. De jongen van dat paartje worden nog alleen in de Zak teruggevonden en willen zich dus kennelijk niet op Walcheren vestigen. In de 30 verspreid geplaatste nestkasten in het gebied langs het kanaal via Veere naar Vrouwenpolder op Walcheren zijn tot nu toe nog nooit sporen van steenuilbewoning gevonden, waarschijnlijk omdat de steenuilen het landschap daar ongeschikt vinden om te leven.

Om de populatie zo levensvatbaar mogelijk te maken zullen er verspreid op Zuid-Beveland nog meer nestkasten worden geplaatst in elk geschikt steenuilbiotoop dat er nog te vinden is. Ik reken daarbij opnieuw op de medewerking van alle boeren en buitenlui.

Heeft u een geschikt erf, (zie de eisen voor een geschikt erf op www.zeeuwssteenuilfonds.nl)

Enkele steenuilliefhebbers hebben bij het wegvallen van de Provinciale subsidie, gezamenlijk het Zeeuws Steenuilfonds opgericht, stichting Het Zeeuwse Landschap heeft dit fonds onder haar hoede genomen, waardoor het fonds ook gebruik mag maken van het CBF keurmerk. Op die site kunt u informatie vinden hoe u het steenuilbeschermingsproject in Zeeland financieel kunt steunen.

